

Protinis skurdas ir švietimas: kiek universitetų reikia Lietuvai?

Prof. Albinas BAGDONAS,

Filosofijos fakultetas

Vidurinio mokslo atestatus dabar gauna apie 30 000 abiturientų. Darykime prielaidą, kad natūralūs protiniai abiturientų gebėjimai pasiskirsto pagal normalųjį skirstinį (pav.). XX a. pradžioje universitetuose mokėsi iki 4 proc. jauno amžiaus žmonių. Lietuvoje šis skaičius jau peržengė 50 proc. ir į universitetus patenka asmenų su menkesniais protiniais gebėjimais nei vidutiniais. Pavertus šiuos skaičius prekybos rodikliais, galima sakyti, kad 20 proc. universitetų pirmosios pakopos (bakalauro) diplomų tiesiog nusiperkama (per 50 proc. studentų – mažesnių protinių gebėjimų – moka už mokslą, dažniausiai už socialinių mokslų srities studijas). Universitetinių studijų programas (jei reikalingi tikrai universitetinio lygio) gali įsisavinti tik apie 30 proc. studentų. Vadinas, iš 30 000 abiturientų kalendoriniais metais į universitetus galėtų įstoti apie 9000. Padauginkime iš 4 studijų metų, gauname 36 tūkstančius. Pridėkime trečdalį magistrantūros pakopos studentų (3000 x 2), gauname 6000 studentų. Vadinas, kalendoriniais metais galime turėti iki 41 000 universitetuose gebančių studijuoti asmenų. Apie 10 proc. jų išvyks studijuoti į užsienio universitetus. Lietuvoje liks apie 37 tūkstančius. Normaliame universitete turėtų būti bent 10 000 studentų, dar geriau, jei jų būtų 20 000.

Vadinas, Lietuvai reikėtų keturių universitetų, kuriuose būtų maždaug po 9–10 tūkstančių studentų. Atsižvelgus į susiklosčiusias aplinkybes, teritoriškai jie galėtų būti išdėstyti pagal ašį Vilnius–Klaipėda: Vilniuje du universitetai (vienas iš jų Menų universitetas), Kaune vienas universitetas, Klaipėdoje vienas (Vakarių Lietuvos universitetas). Karo akademijai neturėtų būti taikoma kokia nors išimtis, nes absolventams suteikiami ne tik kariniai laipsniai, bet ir profesinė kvalifikacija. Ji galėtų būti santykinai savarankiškas Vilniaus universiteto filialas. Reikėtų universitetų filialų Šiauliuose ir Panevėžyje.

Kolegijoms ir profesinėms mokykloms liktų apie 70 proc. abiturientų ar pagrindinių mokyklų auklėtinių. Universitetinio, neuniversitetinio ir profesinio ugdymo disbalansas – viena didžiausių mūsų švietimo nesąmonių – ir nekokybiško mokslo, ir pinigų švaistymo, ir dėstytojų mažų atlyginimų priežastis. Kitos švietimo ir mokslo nesąmonės, susiformavusios dėl skurdoko valdininkų proto: 1) perteklinis mokslinių tyrimų institucijų skaičius (jas visas reikėtų kuo greičiau prijungti prie universitetų ir integruoti su universitetiniu mokslu ir studijomis; nors pavėluotai, tai jau daroma); 2) perdėm didelis studijų programų skaičius – vien magistrantūros pakopos socialinių mokslų per 250, bakalauro pakopos – per 150 (kiek yra socialinių mokslų krypčių, tiek galėtų būti ir bakalauro studijų programų – juk bakalauro studijoms taikytinas vadinamasis generalistinis metodas – kuo bendresnės krypties studijos); 3) nesąmonė yra ir kai kurių studijų organizavimas dvipakopiu

Vidurinio mokslo pakopoje Lietuva, regis, didelių problemų neturi, nors ir šią pakopą kamuoja nuolatinė pertvarka – mokymo turinio (ugdymo programų), racionalaus švietimo įstaigų išdėstymo, dabar – mokymosi trukmės keitimo. Kvailiausia, siaurų interesų ir lobistų diktuojama situacija klostėsi aukštesnėse – profesinio mokymo, aukštųjų universitetinių ir neuniversitetinių studijų bei mokslinių tyrimų pakopose. Jau Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo laikotarpiu buvo aišku, kad tokių institucijų reiktų sumažinti, tačiau universitetinių studijų programų skaičius greitai peržengė 1000. Pertvarkant ir kuriant naujas studijų įstaigas buvo būtina pasižiūrėti, kokio protinio potencialo medžiagą aukštajam ugdymui turime.

principu – baigtos psichologijos, teisės ir kai kurių kitų krypčių bakalauro pakopos studijos nesuteikia teisės eiti atitinkamas pareigas. Kam rengti šimtus bakalauro, kurie negalės pagal specialybę įsidarbinti? Geriau sumažinti jų skaičių, o studijas padaryti vientisąsias.

Protinis skurdas ir valstybės valdymas

Ketvirčio amžiaus Lietuvos patirtis rodo, kad dabar egzistuojanti partinio valdymo sistema leidžia į valdžią ateiti abejotinų gabumų ar visiškai ne to proto, kokio reikia valdymui, žmonėms. Patenka į ją asmenys, nesugebantys derinti asmeninio ir visuomeninio intereso, t. y. asmenys, daugiau gudrūs nei protingi (juk gudrumas yra protas minus dora). O kai dar skurdus ir pats protas –

ir pan.), kyšių ėmimas ir jų davimas, kad pačiam būtų galima dar daugiau naudos gauti. Be abejo, kyla ir toks klausimas: ar tie, kurie nėra valdžioje ir ją kritikuoja, kaip ir tokias kaip šios eilutes rašantys asmenys, atsidūrę svarbiame poste (darbdavio, valdininko, seimūno) nedarytų to paties? Ketvirčio amžiaus valdžių kaitos patirtis liudija, kad taip. O tai rodo, kad tauta nuskurdusi ne tik protišškai, bet ir doroviškai. Ko gero, teisūs seimūnai ir valdininkai, per žiniasklaidą deklaruojantys: *kokie rinkėjai, tokia ir valdžia*. Karti tiesa – patys verti to, ką išsirenkame, nes nedaug rinkėjų sugeba atskirti grūdus nuo pelų – prognozuoti elgesį tų, kuriuos renkame: atmetame fundamentines vertybes ir renkame tas, kurios atrodo svarbios čia ir dabar, kurios tenkins ir mano kaip rinkėjo asmeninius interesus.

ar kvantilinis nelygybės rodiklis) vieni didžiausių ne tik Europoje, bet ir pasaulyje. Tik skurdoko proto savininkai pasiims sau dešimtis kartų daugiau už tuos, kurie kuria produktą jam kaip savininkui. Ne geriau elgiasi ir Lietuvos valdžios, deramai neperskirstydamos pajamų, leisdamos lobti netgi valstybinių įmonių vadovams. Kiek nelegaliai išgrobstyta valstybinio kapitalo lėšų, kiek būta skandalų: ar bent vienas vadovas buvo realiai nubaustas? Neigiamai reiktų vertinti visų partijų, kurios, būdamos valdžioje, tik didino turtingų nelygybę, veiklą. Ypač neįtikėtina turėtų jaustis socialdemokratai, kurių esminė vertybinė nuostata – mažinti visokią nelygybę. Nepagalvota, kad nelygybės didėjimas atsisuks prieš pačią valdžią. O jei nelygybė didės ir toliau, socialinio konflikto neišvengsime.

Protinis skurdas ir destruktivus elgesys

Destruktyviu elgesiu psichologijoje vadinamos tokios elgesio formos, kurios mažina žmogaus (o kartais ir kitų žmonių) normalaus funkcionavimo ir išlikimo galimybes. Pagal tas nepageidautinas elgesio formas dažniausiai esame Europos, o kartais ir pasaulio priešakyje. Čia jas tik įvardysiu, o išvadas padarys pats skaitytojas, juolab kad jos yra kasdien mūsų žiniasklaidos duona: smurtas artimoje ir viešojoje aplinkoje, savižudybės ir žmogžudystės, nusikaltama elgsena (vagystės, plėšimai, kyšininkavimas), rūkymas, alkoholizmas, narkotikų vartojimas, menkas fizinis aktyvumas, besaikis (dažniausiai neefektyvių ar kenkiančių) vaistų vartojimas, pasikliovimas būrėjais ar ekstrasensais ir t. t. Kraštutinės tokio elgesio apraiškos rodo ne šiaip sau skurdoką protą, bet bukamą, negebėjimą pasinaudoti lėtu protu net skubos nereikalaujančiose situacijose, labai menką gebėjimą mentalizuoti – susieti savo elgesį su galimais padariniais. Šiais atvejais menkai veikia vykdomosios psichinės funkcijos – lėtojo proto komponentai, atliekantys elgesio reguliaciją, savikontrolę, nedorų – greitojo proto sukeltų – paskatų slopinimą. Nėra lyginamųjų tyrimų, tačiau peršasi prielaida, kad ypač vykdomosios funkcijos yra susilpnėjusios asmenų, gimusių nepriklausomybės metais. Regis, perdėm arba ne ta kryptimi išplėtos vaikų teisės ir perdėm susiaurintos tėvų teisės, plėtojant jų pareigas. Negalima plėtoti pilietinių ar kitokių pareigų, nederinant jų su teisėmis.

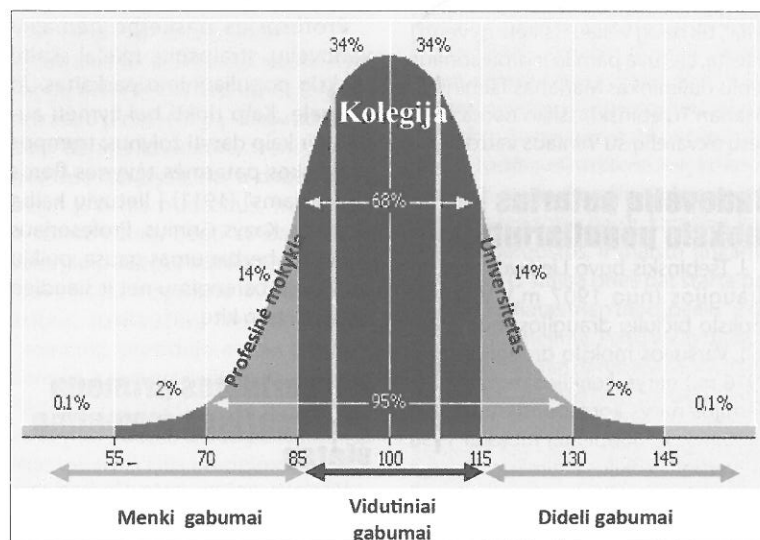
Protas ir tautos galia

Norėtusi šį straipsnį užbaigti teigiamą gaidą. Nors prielaidos, kad Lietuva

protišškai nuskurdinta, neatsisakau, bet nepamirškime ir stebuklo: ji kaip tas Feniksis sugeba atsikelti iš pelenų, nusipurtyti juos ir bent kelis dešimtmečius išsilaikyti. Gal trečiojo atgimimo ir nebeprereiks, jei visi – ir valdžia, ir piliečiai ims vadovautis lėtu protu, analitiniu ir sėkmingai ateitį prognozuojančiu protu. O tai reikia pradėti nuo tik užsimezgančios gyvybės. Lietuvos pagrindinis valstybinis interesas turėtų būti gyventojų skaičiaus atkūrimas ir didinimas. Atminkime vieną paveldimumo principą: dėl genų rekombinacijų vyksta požymių raiškos grįžimas prie vidurkio. Ir iš protiškaus nuskurdintų porų gims gudresni už juos palikuonys. Ikimokykliniu ugdymu galima smarkiai padidinti bendrą asmens išprusimą ir netgi protinį pajėgumą. Todėl ypač svarbu plėtoti visą ikimokyklinį ugdymą. Išprusęs žmogus daugiau investuos ir į savo palikuonis, gyvens sveikesnį gyvenimą ir, galimas dalykas, epigeneratiškai, t. y. dėl išorinių aplinkybių padidėjusio išprusimo, iš kartos į kartą bus atkuriamas ir prarastas genetinis proto potencialas. Savo geresniu genetiniu potencialu prisidėtų ir imigrantai (žinia, tolimesnių kultūrų žmonių kryžminimasis taip pat gerina palikuonių genotipą – kartu ir genetines proto prielaidas). Apdairi imigracinė politika (pvz., atsiirenkant tik mokytus arba besimokančius asmenis) padėtų atkurti prarastą genetinį intelekto potencialą. Naudokimės imigracijos teikiamomis galimybėmis.

Taigi valstybės politikos akcentai turėtų būti žmonių dauginimas ir prusinimas, t. y. prarastų genetinių proto potencijų kompensavimas sustiprintu mokymu, ypač ikimokykliniu ugdymu. Vykdomas privolas priešmokyklinis ugdymas. Jį reiktų pailginti bent iki dviejų metų: 4–5 metų vaikui privalomai ugdomi iki 6–7 metų. Priešmokyklinis papildomas ugdymas būsimų narkomanų, potencialių nusikaltėlių, priklausančių nuo alkoholio ar rūkymo, ankstyvųjų neštumų, protiškaus neįgalųjų skaičių ateityje sumažins 2–3 kartus, o labiau motyvuotų darbui, geriau dirbančių ir daugiau uždirbančių, apskritai išprususių asmenų skaičių tiek pat kartų padidins. Tai rodo bent keli jau senokai atlikti tyrimai JAV, kai buvo lyginami priešmokyklinio ugdymo gavusių ir tokio ugdymo negavusių žemesnio ekonominio statuso (ribinio intelekto ar nežymiai sutrikusio intelekto) motinų vaikų pasiekimai.

Protinio skurdo pasekmių priežastis – tautos deintelektualizacija – pateikta tinklalapyje naujienos.vu.lt (red. pastaba).

Hipotetinis normalusis Lietuvos abiturientų protinių gebėjimų skirstinys. Gabesnieji galėtų mokytis universitetuose (iki 30 proc.), menkesnių gebėjimų – profesinėse mokyklose (iki 30 proc.) ir vidutinių gabumų – kolegijose (apie 40 proc.)

turime visokiausius nedoro elgesio seimūnus ir šimtus valdininkų, taip pat ir partijų statytinių. Ir vienmandačiuose, ir daugiamandačiuose rinkimuose dalyvauja partijų (interesų grupių) statytiniai. Kol nebus išrasta kokia nors postpartinė valdymo forma (pvz., meritokratinė, kaip siūlo buvęs Vilniaus universiteto kolega prof. Dobilas Kirvelis), tol šis socialinis konfliktas dėl proto skurdumo egzistuos. Rinkėjų pasirinkimas labai ribotas. Valstybės valdyme dominuoja savanos principų taikymas savo interesams tenkinti. Vienas iš tokių savanos instinktų – vidinė vara būti viršūnėje, nes tai teikia privilegijų. Geras to pavyzdys – Seimo su(s)kurtos privilegijos seimūnams, paplitęs nepotizmas (ypač buvusių proginių partijų – Tvarkos ir teisingumo, Darbo

Protinis skurdas ir turtinė nelygybė

Kraštutinio liberalizmo visuomenėje (iš tikro tokioje ir gyvename) galioja savanos principas: gudresnis pasiima daugiau, mažiau gudrus – mažiau. Gudresnieji ir guvesnieji kuria darbo vietas, rizikuoja (dėl to ir pasiima daugiau), o mažiau gudrūs tiesiogiai kuria materialinę pridėjamąją vertę, bet mažiau rizikuoja (dėl to mažiau ir gauna). Gal taip ir turi būti. Tačiau jau akmens amžiuje į žmogaus elgesio (vadinasi, ir proto) mechanizmą buvo įkomponuota ir egoizmui priešinga tendencija – altruizmas – pagelbėti gentainiui ar kitam žmogui. Disbalansas tarp egoistinių ir altruistinių tendencijų akivaizdus: Lietuvoje nelygybės rodikliai (pvz., Gini koeficientas